

ความสำคัญของ เรื่อง

จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนักการเมือง ผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองยุคประชาธิปไตยของประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ที่อยู่ในคณะผู้ร่วมคิดริเริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีอยู่ ๗ คนด้วยกัน ทั้งนี้โดยการชักชวนของ พลโท ประยูร ภมรมนตรี ในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและพลโท ประยูร ภมรมนตรี กำลังศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสด้วยกัน กล่าวได้ว่าการชักชวนของพลโท ประยูร ภมรมนตรี ในครั้งนั้นเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีผลสำคัญทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มสนใจการเมืองและกลายเป็นนักการเมืองชั้นนำของประเทศไทย ในกาลต่อมา กล่าวคือ ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีหน้าที่ดำเนินการเตรียมการยึดอำนาจและการวางแผนการทางทหารร่วมกับ พ. อ. พระยาทรงสุรเดช และพล ร.อ. หลวงสินธุสงครามชัย คณะนายทหารทั้ง ๓ คนนี้ เป็นผู้วางแผนร่วมกันและบัญชาการยึดอำนาจจนบรรลุความสำเร็จ^๑ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเต็มตัว โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวและสมาชิกคณะกรรมการราษฎร เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับเป็นเรื่องสำคัญที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง การมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

^๑พลโท ประยูร ภมรมนตรี "บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕" (พระนคร, สำนักพิมพ์บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๗) หน้า ๖ - ๗

^๒เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๗

๒

ปี ๒๔๙๕ ผลักดันให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าสู่ฐานะทางการเมืองชั้นแนวหน้า นอก
จากนั้นความสำเร็จในการทำรัฐประหาร เมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๖ เพื่อโค่นล้มรัฐบาล
พระยามโนปกรณนิติธาดาและเพื่อเปิดสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจอมพล ป. พิบูล-
สงคราม เป็นผู้ร่วมวางแผนการกับ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา และ น.ต. หลวงศุภ-
ชลาศัย ได้ช่วยผลักดันให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นสู่ความสำคัญเป็นคนที่สองรอง
จาก พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ยิ่งกว่านั้นความสำเร็จในการปราบ
กบฏบวรเดชในตุลาคม ๒๔๙๖ ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะแม่ทัพสมผู้บัญชา
การรบ ฝ่ายรัฐบาลก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีฐานะทางการเมือง
และทางการเมืองสูงขึ้นอีก โดยได้รับการแต่งตั้งเป็นรองผู้บัญชาการทหารบกเมื่อ ๑ เมษายน
๒๔๙๗ และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเมื่อ ๒๕ กันยายน ๒๔๙๗

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดทางการเมืองโดยได้รับการแต่งตั้ง
เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๙๗^๗ สื่อต่อจาก พ.อ. พระยาพลพลพยุห-
เสนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ชื่อว่าเป็นนายกรัฐมนตรีที่ครองตำแหน่งหลายสมัย
และอยู่ในตำแหน่ง เป็นระยะเวลานานที่สุด กล่าวคือ ครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง ๘
สมัยทั้งก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และอยู่ในตำแหน่ง เป็นระยะเวลารวมทั้งสิ้น
ประมาณ ๑๕ ปี อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น จอมพล
ป. พิบูลสงคราม ได้เผชิญกับศัตรูทางการเมือง เป็นจำนวนมาก ทั้งจากภายในและภายใน
นอก คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๙๕ แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็
ประสบความสำเร็จสำคัญซึ่งทำให้ต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียง ๒ ครั้งเท่านั้น
ซึ่งได้แก่ความพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎรในการ เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนด
ระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๗ และพระราชบัญญัติอนุมัติพระราช

^๗ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๕ หน้า ๗๐๖ ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๙๗

ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์ "รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๙๕-๒๕๑๗)"
(พระนคร, ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ชุมชุมช่าง,) ๒๕๑๗ หน้า ๒๗๕ - ๒๘๐

กำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พ.ศ. ๒๔๘๓ เมื่อ ๒๐ และ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓^๕
 ตามลำดับ หลังจากความพ่ายแพ้ครั้งแรกนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขอลาออกจากตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรีตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นไปตามกระบวนการการเมืองของ
 ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ส่วนความพ่ายแพ้ครั้งที่ ๒ เกิดจากการทำรัฐประหาร
 เมื่อ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐^๖ โดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ โคนล้มรัฐบาล จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นอวสานแห่งบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การศึกษาเห็นว่าเรื่องนี้ มุ่งไปที่ความพ่ายแพ้ครั้งแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 ในกรกฎาคม ๒๔๘๓ เนื่องจากว่าการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ ๒๔
 กรกฎาคม ๒๔๘๓ นั้นได้ เป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริง
 ของการลาออกครั้งนี้ ทั้งนี้ จึงสมควรต้องทำความเข้าใจกับสถานการณ์ทางการเมือง
 ภายในของประเทศไทยในยุคแรกของนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยครอบคลุม
 ถึงช่วงระยะเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมัย
 ที่ ๑ และสมัยที่ ๒ (๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ - ๖ มีนาคม ๒๔๘๕ และ ๗ มีนาคม ๒๔๘๕ -
 ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗)^๗ ทั้งนี้โดยจะให้ความสนใจเป็นพิเศษในห้วงระยะเวลาตั้งแต่ธันวาคม
 ๒๔๘๔ ถึง ปี ๒๔๘๗ อันเป็นระยะเวลาที่บทบาททางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
 เริ่มเข้าสู่หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ เมื่อญี่ปุ่นได้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ และเปิดฉากสงคราม
 มหาเอเซียบูรพา ญี่ปุ่นได้ยกกองทัพบุกประเทศไทยโดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้คัด
 สิ้นใจยอมให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศและตกลงใจเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นประกาศสงครามกับ

^๕ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘ / ๒๔๘๓ (สามัญ) สมัยที่ ๒
 ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๓ และครั้งที่ ๕ / ๒๔๘๓ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๓

^๖ จอมพล ส. ธนะรัชต์ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ๑๓ มีนาคม ๒๕๐๗
 (พระนคร, บริษัทชนะการพิมพ์, ๒๕๐๗) หน้า ๑๑๐

^๗ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ เรื่องเดิม หน้า ๒๗๘ และ ๓๘๑

ฝ่ายสัมพันธมิตร ในขณะที่เวลานายปรีดี พนมยงค์ ผู้ก่อ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้นก็ได้จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นดำเนินงานต่อต้าน ญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ ในระยะนี้เองที่ความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนาย ปรีดี พนมยงค์ ได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองและการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายในสภาผู้แทนราษฎรอันเป็นสาเหตุทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประสบความพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎรและลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในที่สุด

ความพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎรกรณีการเสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์พ.ศ. ๒๔๘๗ และพระราชกำหนด จัดสร้างพุทธบรมมณฑล พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อ ๒๐ และ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ตามลำดับ เป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ โดยอ้างเหตุผลในการกราบบังคมทูลลาออกว่า การที่สภาผู้แทนราษฎร ไม่นอบน้อมรับพระราชบัญญัติ ๒ ฉบับดังกล่าว เท่ากับเป็นการแสดงความไม่ไว้วางใจรัฐบาล ลาออกครั้งนี้เป็นโอกาสให้นายควง อภัยวงศ์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ การ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ โดยการสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในขณะนั้น

อย่างไรก็ดีเป็นที่ปรากฏว่าการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลายเป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของการลาออกครั้งนี้ ทั้งนี้ เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมีทางออกที่ดีกว่าสำหรับตนเองอันได้แก่ การยุบสภาผู้แทนราษฎร จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติ ความมาตรา ๕๑ ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่าด้วยการออกจากตำแหน่งของรัฐมนตรี ทั้งคณะแล้วจะเห็นได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังไม่มีความจำเป็นถึงที่สุดถึง

กับต้องลาออก เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรมิได้ลงมติไม่ให้ความไว้วางใจคณะรัฐมนตรี โดยแจ้งชัดตามวรรคแรกของมาตรา ๕๑ แต่อย่างไรก็ดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็สามารถที่จะอ้าง มาตรา ๕๑ ได้โดยเหตุผลที่ว่า ถึงแม้สภาผู้แทนราษฎรจะไม่ลงมติไม่ไว้วางใจโดยชัดแจ้ง แต่เป็นที่เห็นได้ว่าจะบริหารราชการต่อไปตามนโยบายต่อไปไม่ได้

เนื่องจาก สภาผู้แทนราษฎรไม่รับหลักการในร่างพระราชบัญญัติที่จะดำเนินการตามนโยบายสำคัญของคณะรัฐมนตรี เป็นต้น การที่สภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติ ๒ ฉบับดังกล่าว ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามถือเป็นนโยบายสำคัญจึงเท่ากับเป็นการแสดงความไม่ไว้วางใจตามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างเป็นเหตุผลในคำกราบบังคมทูลลาออก

ถึงแม้ว่าการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะสมเหตุสมผลตามการตีความรัฐธรรมนูญและนับเป็นช่องทางที่เหมาะสมเป็นทางการมากที่สุดแล้วก็ตาม แต่เหตุผลตามข้อกฎหมายเช่นว่านี้ก็ยังไม่มีความหนักเพียงพอที่จะทำให้เชื่อได้ว่า การตัดสินใจลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นความตั้งใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญตามมารยาททางการเมืองอย่างแท้จริง ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ถึงแม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะไม่ลาออกก็ไม่เป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด และยังมีทางออกที่สามารถทำได้ คือการยุบสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงสภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีฐานอำนาจทางการเมืองที่มั่นคงมาก กล่าวคือคุณอำนาจสูงสุดทางทหารในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีเสียงสนับสนุนมากพอสมควรในสภาผู้แทนราษฎร และได้รับความสนับสนุนจากพลโทพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกด้วย

๕ หยด แสงอุทัย "คำอธิบายรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๕ - ๕๕" (พระนคร, สำนักพิมพ์ชูสิน, ๒๔๘๕) หน้า ๘๐๕ - ๘๑๑

๖
การที่มีฐานอำนาจทางการเมืองมั่นคงเช่นนี้ น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประเมินสถานการณ์ตักค้ำเป็นอย่างดีว่าคุณจะมีโอกาสกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าการลาออกครั้งนี้เป็นกโยบายทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มากกว่าเป็นความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดี ข้อเท็จจริงปรากฏว่าการดำเนินนโยบายทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ หลังจากที่ยื่นใบลาออกตั้งแต่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยังไม่ยอมออกจากตำแหน่งอย่างแท้จริง ช่วงระยะเวลา ๒๔ กรกฎาคม - ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ จึงเป็นช่วงแห่งการรณรงค์ทางการเมืองระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งสนับสนุนให้นายควง อภัยวงศ์เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนกระทั่ง ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ พลโทพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวชิราวุธที่หยออากาศ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ทรงลาออกจากตำแหน่ง^{๑๐} นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงแต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีโดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗^{๑๑} การลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีผลตามรัฐธรรมนูญอย่างสมบูรณ์และ เป็นการสิ้นสุดของตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ที่จอมพล ป. คงอยู่

เมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว จึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัยสภาพการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพา ซึ่งจะให้ ประโยชน์ในด้านการทำความกระจ่างเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

^{๑๐} ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ เรื่องเดิม หน้า ๔๓๗

^{๑๑} ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๔๕ หน้า ๗๓๑ ลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗

ในยุคแรก ๆ ของประเทศไทย อันเต็มไปด้วยสภาพความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าวไว้จะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลสำคัญ ๆ ทางการเมืองในระบอบนั้น อาทิ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความเข้าใจในปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาระบบรัฐสภาของประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายและขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การลาออกของรัฐบาลชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อกรกฎาคม ๒๔๘๗" มีวัตถุประสงค์หลักคือการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศไทยในระยะ พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นคว้าหาสาเหตุที่แท้จริงของการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ หลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับหลักการร่างพระราชบัญญัติอนุมัติ พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และพระราชบัญญัติอนุมัติ พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมมณฑล เมื่อ ๒๐ และ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ตามลำดับ ทั้งนี้โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อ้างเหตุผลของการลาออกว่าเป็นการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงทั้งด้านตัวบทกฎหมายและสภาพการณ์ทางการเมืองในระยะนั้นแล้ว ทำให้เป็นที่โต้แย้งได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังไม่มีความจำเป็นถึงที่สุดที่จะต้องลาออกแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี การที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นสำคัญดังกล่าวได้ ก็จำเป็นต้องศึกษาวเคราะห์สภาพการณ์ทางการเมืองก่อน พ.ศ. ๒๔๘๗ เพิ่มเติมด้วย โดยเฉพาะในทางระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามและสภาพ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ อันมีผลในที่สุด ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประสบความพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎรในกรกฎาคม ๒๔๘๗ จนต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

สมมติฐานของการศึกษา

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดเพื่อพิสูจน์สมมติฐานซึ่งได้กำหนดไว้ว่า "การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๙ มิได้เป็นไปตามเหตุผลที่อ้างไว้ในการกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง กล่าวคือมิได้เป็นความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ แต่เป็นการลาออกเพราะได้มีการประมาณสถานการณ์เป็นอย่างดีแล้วว่ายังมีโอกาสที่จะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความเชื่อมั่นว่าฐานอำนาจทางการเมืองของตนยังมีความมั่นคงมาก กล่าวคือเชื่อมั่นว่าตนยังคงได้รับเสียงสนับสนุนมากพอสมควรในสภาผู้แทนราษฎร และได้รับการสนับสนุนจากประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกด้วย นอกจากนี้ตนเองยังดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งกุมอำนาจทางการเมืองไว้ในกำมือ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นว่าไม่น่าจะมีบุคคลใดที่มีความเหมาะสมหรือมีอำนาจทางการเมือง การทหารมากเพียงพอที่จะกล้าเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากตน แต่การประมาณสถานการณ์ดังกล่าวนับเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่คาดไม่ถึงว่ากองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยจะยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องและเป็นพลังกดดันร่วมกับกลุ่มการเมือง ฝ่ายนายปรักิพมยงค์ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จำต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในที่สุด"

วิธีการศึกษา

สำหรับวิธีการศึกษาเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีหลัก ทั้งนี้โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือวารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสาร ระเบียบข้อบังคับ ประกาศคำสั่งและตัวบทกฎหมายต่าง ๆ อนึ่ง เพื่อให้การศึกษาวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้ใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์สอบถาม (Interview) บุคคลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยทางอ้อม เป็นเครื่องประกอบในการยืนยันข้อเท็จจริงบางประการ

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ส่วนใหญ่ ๆ จะ เป็นไปในลักษณะการพรรณนาและการวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical) ข้อมูลทั้งที่ได้จากระเบียบวิธีการวิจัยจากเอกสาร

และการสัมภาษณ์ ทั้งนี้โดยทำการศึกษาทั้งในค่านกฎหมาย (Legalistic Approach)
 ด้านประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ตลอดจนด้านการวิเคราะห์พฤติกรรม
 ทางการเมือง (Behavioural Approach) ของตัวบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยเกี่ยวพันทั้งทาง
 ตรงและทางอ้อมกับการพิสูจน์สมมุติฐานที่กำหนดไว้

การเสนอเรื่อง

ในการนำเสนอเรื่องการค้นคว้า ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วในอดีตนั้น
 จำเป็นที่จะต้องศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งส่วนใหญ่
 จะเป็นไปในเชิงลำดับความเป็นไปของข้อเท็จจริง (Chronological Order) เพื่อ
 เป็นการสะดวกในการทำความเข้าใจเรื่องราว และเป็นประโยชน์ในการพรรณาวิเคราะห์
 (Descriptive and Analytical) อันมีจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้าย คือ การพิสูจน์สมมุติ
 ฐานที่ได้กำหนดไว้ การนำเสนอเรื่องนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ บท ควบกันดังต่อไปนี้ :-

บทที่ ๑. เป็นการกล่าวถึงและวิเคราะห์สภาพการณ์ทางการเมืองของประเทศไทย
 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่บทบาท
 ทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างฐานอำนาจทางการเมือง
 จนสามารถก้าวขึ้นสู่อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
 เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑

บทที่ ๒. กล่าวถึงการเสริมสร้างฐานอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในช่วงที่
 ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑-๖ มีนาคม ๒๔๘๕) ซึ่งครอบคลุม
 ถึงจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของบทบาททางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม อันได้แก่การ
 ประกาศสงครามมหาเอเซียบูรพาของญี่ปุ่นและการส่งกองทัพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อ ๘ ธันวาคม
 ๒๔๘๔

บทที่ ๓. เป็นการวิเคราะห์สภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายต่าง ๆ
 โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจอมพลป. พิบูลสงคราม กับกลุ่มนายปรี่กี พนมยงค์

ตลอดจนการดำเนินนโยบายทางการเมือง (Political Tactics) ของทั้งสองกลุ่ม เพื่อแย่งชิงอำนาจการปกครองประเทศ ซึ่งครอบคลุมถึงสภาพการณ์ทางการเมืองก่อนการลาออกของจอมพล. ปิบูลสงครามเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ (ห้วงระยะเวลา ๖ มีนาคม ๒๔๘๕ - ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗)

บทที่ ๔. เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาความจริงเกี่ยวกับการลาออกของจอมพล. ปิบูลสงครามเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ โดยเฉพาะความพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๒๐ และ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ตลอดจนการวิเคราะห์เหตุผลของการลาออกครั้งที่จอมพล. ปิบูลสงครามชี้แจงไว้ในการกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยการตีความรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๒ พ.ศ. ๒๔๘๓ และ พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เหตุการณ์ลาออกในเชิงรัฐธรรมนูญ

บทที่ ๕. เป็นการพิสูจน์สมมุติฐานที่กำหนดไว้ได้แก่การวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริงของการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล. ปิบูลสงคราม ควบคู่การพิจารณาข้อเท็จจริงด้านพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มจอมพล. ปิบูลสงคราม และกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ในห้วงระยะเวลา ๒๔ กรกฎาคม-๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๗ ซึ่งลงเอยด้วยความพ่ายแพ้ของจอมพล. ปิบูลสงคราม

บทที่ ๖. เป็นการสรุปผลของการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ซึ่งเป็นการพิสูจน์สมมุติฐานที่กำหนดไว้ ตลอดจนความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษาวิจัย ในลักษณะที่เป็นปัจจัยส่งเสริม และเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา รวมทั้งการพัฒนาระบบรัฐธรรมนูญของประเทศไทย